

Právo a ekonómia. Prečo kapitalizmus triumfuje na západe a zlyháva všade inde na svete?

Jozef FILKO

Prečo kapitalizmus triumfuje na západe a zlyháva všade inde na svete? Určite nájdeme mnoho vysvetlení, ekonomických, sociologických, kultúrnych, ale pokiaľ ide o právo zaujímavé argumenty nám ponúka Hernanda de Soto. V jeho knihe *Mystérium kapitálu* prezentuje tézu, podľa ktorej chudobní obyvatelia rozvojových krajín nie sú schopní tvoriť kapitál nevyhnutý pre rozvoj ich blahobytu, nie pre nedostatok majetku, ale pre nedostatok formalizácie vlastníckych práv, pre chýbajúcu vymožitelnosť práva a pre vysoké transakčné náklady spojené so správou ich majetku. Chudobní tak žijú v akomsi extralegálnom prostredí mimo dosah formálne platného práva. V knihe *Mystérium kapitálu* Hernando de Soto definuje šesť podmienok, bez naplnenia ktorých nie je možné efektívne produkovať kapitál.

Prvou je rozpoznanie ekonomického potenciálu aktív. Kapitál možno vnímať ako niečo virtuálne, zrodené z písomnej reprezentácie (vlastníckeho titulu, akciových podielov, zmlúv a pod). Tým vzniká potenciálna hodnota mimo materiálny svet, kde napríklad dom už nie je len príbytkom, ale aj živým kapitálom (prostredníctvom listu vlastníctva). Majetkové reprezentácie nie sú fyzickou charakteristikou objektu (ako napríklad fotografia), ale predstavujú ekonomické a sociálne kvality, ktoré ľudia tomuto objektu pripisujú. Inak povedané, dom je možné použiť ako záruku za úver, ako adresu pre výber dlhov, poplatkov a daní, ako adresu pre identifikáciu osôb, ale aj ako miesto pre prijatie rozličných služieb od káblovej televízie až po zásobovanie vodou.

Druhou podmienkou je integrácia rozptýlených informácií do formálneho majetkového systému. Pre fungovanie kapitalizmu bolo potrebné integrovať aktíva do systému formalizovaných reprezentácií (ako pozemkový register, register patentov, účtovníctvo a pod). K tomu, aby ľudia mohli naplno slobodne nakladať s vlastným majetkom potrebujú mať dostupné štandardizované a univerzálne informácie o vlastníckych vzťahov. Mnoho národov sveta stále nemá integrované majetkové vzťahy vo formalizovanom právnom systéme. Chýba im tak garancia slobodného nakladania so svojím majetkom.

So slobodou je nevyhnutne spojená zodpovednosť ľudí, a je teda tretou podmienkou. Spolu s integráciou vlastníckych vzťahov dochádza k delegovaniu presadzovania vlastníckych práv z lokálnych komunít na neosobnú autoritu zákona (panstvo práva). Formalizované majetkové vzťahy motivovali ľudí s majetkovými vzťahmi k zodpovednému správaniu. Ako náhle sa vlastníci stali súčasťou formalizovaného majetkového systému, prišli o svoju anonymitu, stali sa ľahko identifikovateľnými a lokalizovateľnými. Preto sa ľudia už nemusia spoliehať len na rodinu a známych, ale môžu mať racionálne očakávania aj pri vzťahoch s cudzincami. Ľudia, ktorí nedodržia záväzok môžu byť penalizovaní, ich kredibilita môže byť znížená a ich majetok môže byť exekvovaný. Hodnotu systému formalizovaných vlastníckych vzťahov dáva práve riziko straty vlastného majetku.

Ďalšou štvrtou podmienkou je vzájomná zameniteľnosť aktív. Formalizovaný systém vlastníckych práv mení rigidné majetkové aktíva prostredníctvom ich reprezentácií na kapitál s potenciálom tak, aby mohol byť použitý v takmer akejkoľvek transakcii. Na rozdiel od fyzických aktív sa reprezentácie ľahko kombinujú, delia, scudzujú a využívajú. Roztriedením aktív do štandardizovaných kategórií dovoľuje rýchlo a bez veľkých výdajov rozpoznať podobnosti a rozdiely medzi aktívami. Rovnako všetky štandardné formálne majetkové dokumenty umožňujú jednoduché meranie atribútov daného aktíva. Prostredníctvom štandardizácie sa významne znížili transakčné náklady na mobilizáciu a využitie aktív. Keby štandardizované popisy príslušných aktív neboli všeobecne zrozumiteľné, každý, kto by sa snažil kúpiť, prenajať alebo získať úver zástavou za dané aktívum, by musel vynaložiť mimoriadne vysoké náklady na porovnanie jeho hodnoty s inými aktívami.

Piatou podmienkou je formovanie ľudskej siete. Najväčším prínosom formalizovaných majetkových vzťahov nie je len ochrana vlastníctva, ale aj radikálne spriechodnenie tokov informácií o aktívach a o ich potenciáli. Príkladom je motivácia dodávateľov, takých komodít ako voda a elektrina, investovať do distribučných sietí svojich komodít k ich spotrebiteľom. Právne previazanie budov s vlastníkmi, ktorí budú dané služby odberať, umožnilo zníženie rizika krádeži daných komodít. Budovy vždy fungujú ako koncové stanice odberu verejných služieb. Ale až legalizované vlastníctvo znižuje technické a finančné straty z neoprávneného užívania týchto služieb. Legalizované vlastnícke vzťahy, taktiež poskytujú informácie o aktívach a ich vlastníkoch, overiteľné adresy a objektívne záznamy o hodnote majetku – teda predpoklady pre určenie kredibility daného jedinca. Systém majetkových vzťahov tak vytvára sieť, v rámci ktorej môžu ľudia svoje aktíva kombinovať.

Poslednou nevyhnutnou podmienkou pre efektívnu produkciu kapitálu je ochrana transakcií. Vo fungujúcom formalizovanom systéme majetkových vzťahov sú všetky majetkové záznamy neustále monitorované. Správcovia takýchto systémov uchovávajú väčšinu ekonomicky užitočných aspektov aktív, a tak každý kto chce použiť niektoré aktívum má možnosť zistiť okolnosti, ktoré môžu stimulovať alebo brzdiť jeho využitie. Okrem verejných evidenčných systémov sa vyvinulo mnoho súkromných systémov, ktoré vedú záznamy o transakciách, zmluvách, poistení, znalcoch a podobne. Na Západe sa pozornosť sa sústreďuje najmä na posilňovanie dôvery v obchodné transakcie, aby aktíva mohli viesť svoj paralelný život prostredníctvom reprezentácií ako kapitál. V rozvojových krajinách sa naopak väčšina zákonov sústreďuje na ochranu majetku. Dôraz na zabezpečenie transakcií dovoľuje občanom presúvať veľké množstvo aktív prostredníctvom malého počtu transakcií. Ako príklad de Soto uvádza obchodovanie so zvieratami. Zatiaľ čo v rozvojových krajinách sa predávajú jednotlivo po kusoch, na Západe nie je problém ich obchodovať na komoditnej burze len prostredníctvom reprezentácií, pričom tieto reprezentácie poskytujú viac informácií ako keby obchodníci videli každé jedno zviera.

Podľa Hernanda de Soto týchto šesť základných podmienok nie je splnených práve v rozvojových krajinách. Chudobní preto musia žiť mimo skleneného zvonu¹. Tento zvon

---

¹ Pomenovanie z diela francúzskeho historika Fernanda Braudela - *Capitalism and Material Life* (1979).

predstavuje práve platné právo (legálne prostredie) a ľudia, ktorí k tomuto právu nemajú prístup alebo ho majú značne komplikovaný byrokraciou a prebujnenou reguláciou, musia žiť mimo skleného zvona v extralegálnom prostredí, ktorému nutne chýba niektorá zo šiestich spomenutých podmienok. Tento extralegálny priestor obsahuje podľa pozorovaní H. de Soto obrovský majetok. Podľa jeho výpočtov dosahoval v roku 1996 vo všetkých rozvojových krajinách 9,3 bilióna amerických dolárov. Pre porovnanie HDP týchto krajín dosiahlo v tom istom období 5,7 bilióna dolárov a rozvojová pomoc krajinám spolu s pôžičkami Svetovej banky 0,3 bilióna dolárov (podľa údajov H. de Soto). Problémom tohto majetku je však neschopnosť tvoriť kapitál – chýbajúca formalizácia majetkových vzťahov. Hernando de Soto ho preto volá mŕtvym kapitálom.

Je iste nepochybné, že aj v tom najchudobnejšom slame na predmestí Rio de Janeiro majú chatrče ekonomickú hodnotu. Vieme, že hodnota je subjektívna. Aj chudobní potrebujú strechu nad hlavou a preto logicky i hrozivo vyzerajúca chatrč má ekonomickú hodnotu a nie malú. Avšak chýbajúce reprezentácie majetkových vzťahov vytvárajú obrovskú prekážku pri nakladaní s takýmto majetkom. Tento problém sa však netýka iba fyzického majetku. Obdobný problém vzniká i pri podnikaní. Získať legálne živnosť, otvoriť si malú prevádzku alebo nadobudnúť úver predstavuje bez adresy, vlastníckeho titulu a možnosti založiť majetok neprekonateľný problém. Jednak kvôli extrémnej byrokracii, ktoré predstavuje vysoké náklady a zároveň kvôli chýbajúcim všeobecne uznaným formalizovaným majetkovým vzťahom.

Ako tento problém vyriešiť? Oliver Wendel Holmes² povedal, že živnou pôdou zákona nie je logika, ale skúsenosť. Nemyslel tým nič iné ako kritiku legislatívy, ktorej chýba vzťah k reálnemu životu. Hernando de Soto vo svojej práci kritizuje najmä právnikov pre ich odpor k zmenám a nekritickému preberaniu abstraktných právnych inštitútov Západných krajín. Riešením však nie sú Západné právne inštitúty ako také, ale spôsob akým boli tieto inštitúty vytvorené – právnou tradíciou Západu. Dovolím si navyše tvrdiť, že treba striktno odlíšiť kontinentálnu a anglo-americkú právnu tradíciu. Riešením problému extralegálneho prostredia chudobných ľudí je práve anglo-americký právny systém. Na rozdiel od kontinentálnej právnej teórie založenej najmä na legislatíve, anglo-americký právny systém artikuluje ústami sudcu abstraktné právne pravidlá na konkrétnej kauze. Dochádza tak k zosúladieniu dvoch svetov – de facto a de iure (skutočného a teoretického).

---

² Jeden z najvýznamnejších sudcov Najvyššieho súdu Spojených štátov v 19. storočí.